

10.Sınıf Tarih Klasik Çağda Osmanlı Toplum Düzeni Konu Anlatımı

Osmanlı Toplum Yapısı

Osmanlı Devleti'nde askerî adı altında toplanan yönetici sınıf vergiden muaf tutulmuştur. Şehirliler, köylüler ve göçebe aşiretlerin meydana getirdiği yönetilen sınıf (reaya) ise vergi vermekle yükümlüdür. Osmanlı toplumunda Avrupa'dan farklı olarak sınıflar kesin hatlarla birbirinden ayrılmamıştır. Padişah beratıyla yönetici gruptan olanlar reaya sınıfına geçebilirken reayadan olanlar da yönetici sınıfa geçebilmişlerdir. Osmanlı toplumunu oluşturan her birey kanunlara uymak zorundadır. Osmanlı halkı ırkı ve inancı ne olursa olsun eşit hak ve hukuka sahiptir.

Yönetenler (Askerîler)

Yönetenler seyfiye, ilmiye ve kalemiye olmak üzere üçe ayrılmıştır. Padişahın askerî, siyasi, idari ve dinî yetki tanıdığı devlet görevlileri yönetenler sınıfını oluşturmuştur.

Seyfiye

Temel görevleri yönetim ve askerlik olan sınıftır. Sadrazam, yeniçeri ağası, kaptanıderya, beylerbeyleri, sancak beyleri, kapıkulu zabıtları, tımarlı sipahiler ile deniz askerleri seyfiye sınıfına mensuptur.

İlmiye

Temel görevleri eğitim, öğretim ve hukuk olan sınıftır. Kazaskerler, müderrisler, noterlik ve hâkimlik görevi bulunan kadılar ve cami görevlileri bu sınıfa mensuptur.

Kalemiye

Bürokrasi ile ilgili görevleri olan sınıftır. Anadolu ve Rumeli defterdarları, nişancılar, reisülküttaplar, defter eminleri bu sınıfa mensupturlar. Kalemiye sınıfı devletin yazışma işlerini, maliye ve dış işlerini üstlenmiştir.

Yönetilenler (Reaya)

Osmanlı Devleti'nde yönetilenlere reaya denirdi. Reaya, askerî sınıftan farklı olarak vergi öderlerdi. Reayayı, çeşitli din, mezhep, ırk ve dilden topluluklar oluşturmuştur.

Osmanlı Devleti'nde Yaşayan Topluluklar

Osmanlı Devleti'nin toplumsal, hukuki, siyasi ve idari yapısı ırk esasına göre değil, halkın inançlarına göre şekillenmiştir. Buna "millet sistemi" denmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Ermeniler

Ermeniler Anadolu'da yaşayan en eski topluluklardandır. Osman Bey döneminde Bizans baskısından kurtarılan Ermenilerin Osmanlı topraklarında özgürce yaşamalarına izin verilmiştir. Yine Bursa ve Kütahya'nın fethinden sonra bu bölgede yaşayan Ermenilerin dini önderleri Osmanlı Devleti tarafından resmen tanınmıştır.

Fatih, 1461'de İstanbul'da Gregoryen Ermeni Patrikhanesi'nin kurulmasına izin vermiştir. Bu kurumun başına Bursa Metropolitini Ovakim getirilerek Osmanlı ülkesinde yaşayan Ortodoksların devletle olan ilişkilerini düzenlemesi için tek yetkili kurum olarak tanınmıştır. Böylece Ermeniler dini ve toplumsal yaşayışlarını kendi geleneklerine göre düzenleme fırsatı elde etmişlerdir. Fatih döneminde tanınan bu haklar İstanbul'a yoğun bir Ermeni göçü yaşanmasına yol açmıştır. Yavuz döneminde Suriye ve Mısır'ın fethiyle Kudüs Ermeni Patrikhanesi de Osmanlı yönetimine girmiştir. Yavuz, Kudüs çevresindeki kiliselerin tasarruf hakkını Kudüs Ermeni Patrikhanesi'ne vermiştir. Ayrıca Habeş, Süryani ve Kıpti Kiliselerinin yönetimi de bu patrikhaneye verilmiştir. Kanuni döneminde de Ermeni toplumuna yeni ayrıcalıklar verilmiştir. XVI. yüzyılda Osmanlı topraklarında yaklaşık 600.000 Ermeni yaşamaktaydı.

Osmanlı hoşgörüsünün sonucu olarak Türklerle en fazla kaynaşan topluluk Ermeniler oldu. Türkçe konuştular, hatta ibadetlerini bile Türkçe yaptılar. Islahat Fermanı'ndan sonra bakanlık, mebusluk, askerlik, elçilik, öğretim üyeliği gibi çeşitli görevler üstlendiler. II. Mahmut Ermenilerin kalpaklarına tuğra takmalarına izin verdi.

Abdölmecit döneminde Hazineyihassa Amirliđi Er- menilere verildi. Kırsal kesimde yaşıyan Ermeniler kendilerine ait toprakları işlerken şehirde yaşıyanlar bankerlik, sarraflık, mimarlık ve ticaret sayesinde zenginleşmişlerdi. Tıp ve tiyatro alanlarıyla da uğraşmışlardır. 1567 yılında Apkar Tıbir İstanbul'da ilk Ermeni matbaasını kurmuştur.

Osmanlı Devleti'nde Yahudiler

Osmanlı Devleti'nde Yahudiler Kuruluş Dönemi'nde Osmanlı topraklarında yaşıyan Yahudilerin sayısı çok azdı. II. Bayezid, 1492'de İspanya'da baskı ve katliama uğrayan Yahudileri Osmanlı ülkesine getirterek İstanbul'a yerleştirmiştir. Osmanlı ülkesinde kısa sürede zenginleşen Yahudiler, Osmanlı sosyal hayatında yer almışlardır.

Osmanlılar, Yahudilere de Ermenilere tanınan hak ve özgürlükleri tanımış, hahamlık kurmalarına izin vermişlerdir. Vergiden muaf tutulan saray doktorlarının önemli bir kısmı Yahudiler arasından çıkmıştır. Yahudiler, Osmanlı ülkesinde ticaret hayatı canlı yerleşim yerlerinde toplanarak ülke içindeki etkinlikleri artırmışlardır.

Osmanlı Devleti'nde Süryaniler

Hz. İsa'nın havarisi Petrus'un Antakya'da kurduğu kilise (MS 37) Hristiyanlığın bu çevrede yayılmasına ortam hazırlamıştır. Böylece Antakya çevresinde yaşıyan Süryaniler Hristiyanlıkla tanışmışlardır. Ancak Süryaniler, Roma Kilisesi'nin uyguladığı baskılar nedeniyle 543 yılında Antakya Patrikliği adıyla Süryani Yakubi Patrikliğini kurmuşlardır.

Buna rağmen Roma Kilisesi'nin baskılarından kurtulamayınca Antakya'yı terk ederek Güneydođu Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmışlardır. Bizans'ın Süryanileri asimile etme politikasının zaman içerisinde baskı ve katliamlara dönüşmesi yüzünden Süryaniler en zor günlerini Bizans döneminde yaşamışlardır. XI. yüzyılda Selçukluların Anadolu'ya akınlar düzenledikleri yıllarda Süryaniler, Bizans ve Ermenilerin baskısı altında bulunuyordu. Selçukluların Anadolu'yu fethinden sonra Türk hakimiyetine giren Süryaniler inanç ve kültürlerini özgürce yaşamaya başlamışlardır. Osmanlı Dönemi'nde Süryanilerin dinî yaşamlarına müdahale edilmemiş, onlara ait kiliseler Ermeni Patrikhanesi'ne bağlanarak Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri düzene koyulmuştur.

GÜNLÜK YAŞAM

Osmanlı şehirlerinde insanlar daha çok sabah ve akşam namazı arasında geçen zaman diliminde çalışırlardı. Bu durum Osmanlılarda günlük yaşantının İslam geleneklerine uygun düzenlendiğini gösterir. İnsanlar genel olarak aynı inançtan ve sosyal gruptan bir araya gelmiş gruplardan oluşan mahallelerde yaşarlardı. Ancak mahalle yapılanmasında sınıf farklılıkları yoktu. Aynı mahallede yaşıyanlar sevinçlerini ve üzüntülerini paylaşırlardı.

Köylerdeki yaşantı ise daha çok akrabalık bağı ile şekillenmişti. Köylerde yaşıyanlar köyün ortak işlerini yardımlaşarak yaparlardı. Kışın kışlaklarda yazın ise yaylaklarda yaşıyan konargöçerler geçimlerini hayvancılık yaparak sürdürür az da olsa tarım ve ticaretle uğraşırlardı.

Osmanlı'da Kültür

Osmanlı Devleti'nde Edebiyat

- Divan Edebiyatı
- Halk Edebiyatı
- Tasavvuf Edebiyatı

Divan Edebiyatı

İran ve Arap edebiyatlarının etkisiyle ortaya çıkmıştır. Daha çok saray ve medrese çevrelerinde etkili olmuştur. XV. ve XVI. yüzyılın en önemli divan şairleri; Baki, Fuzuli, Ruhi, Ne simi ve Ahmedi'dir.

Halk Edebiyatı

Masallar, hikayeler, destanlarla başlayan halk edebiyatı koşma, mani, türkü, ağıt vb. türlerle genişlemiştir. Daha çok taşrada ve halk arasında rağbet görmüştür. Yükselme Döneminin en ünlü şairi Mahremi'dir.

Tasavvuf Edebiyatı

Dinî içerikli bir edebiyat türüdür. Nazım şekli açısından halk edebiyatına yakındır. Mevlevi ve Bektaşî dergahlarının mensupları tarafından geliştirilmiştir. Hacı Bayram Veli, Kaygusuz Abdal, Akşemsettin, Eşrefoğlu Rumi ve Kemal Ümmi önemli temsilcileridir. XVI. yüzyılda Abdürrahim Tirsi, İbrahim Gülşeni ve Pir Sultan Abdal bu türde eserler vermişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde Güzel Sanatlar

Osmanlı Devleti'nde hat, tezhip, minyatür, ebru, çinicilik, ciltçilik ve kakmacılık gibi güzel sanatlar gelişmiştir.

Hat : Güzel yazı yazma sanatıdır. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle önem kazanmıştır. Bu sanatla uğraşanlara hattat denir. Amasyalı Şeyh Hamdullah, Ahmet Karahisari önemli hattatlardandır.

Tezhip : El yazması kitapları süsleme sanatıdır. XV. ve XVI. yüzyılda kitaba ve güzel sanatlara verilen önem artınca tezhip sanatı da gelişmiştir. XVI. yüzyılda en önemli tezhip sanatçısı Kara Mehmet'tir.

Minyatür : El yazması eserleri süslemek için perspektife dikkat etmeden yapılan resimlere minyatür denir. Osmanlı Devleti'nde minyatür sanatçılarına nakkaş denmiştir. II. Bayezit, Yavuz ve Kanuni dönemlerinde sarayda minyatür atölyeleri kurulmuş ve nakkaşlar himaye edilmiştir. Sinan Bey, Seyyid Lokman, Nakkaş Osman, Matrakçı Nasuh, Şair Mustafa Sai ve Nigari önemli minyatür sanatçılarıdır.

Ebru : Kâğıt süsleme sanatıdır. Osmanlılarda ebru sanatı ciltçilikte, levhaların iç ve dış çerçevelerinde kullanılmıştır.

Ciltçilik : El yazması eserler dağılmaması için süslenerek ciltlenmiştir.

Çinicilik : Özel olarak hazırlanmış toprağın sırlandıktan sonra, çeşitli nakışlarla süslenip pişirilmesiyle ortaya çıkan süsleme sanatıdır. İznik, Kütahya, İstanbul, Bursa ve Diyarbakır'da çini atölyeleri açılmıştır. Bursa Yeşil Cami, Yeşil Türbe ve Topkapı Sarayı çini sanatının en güzel örnekleri ile süslenmiştir.

Kakmacılık : Ahşap, taş ve metal üzerine belirli bir desen işlenerek açılan oyuklara gümüş, sedef, altın gibi madenlerin gö mülerek yapıldığı süsleme sanatıdır.

Osmanlı'da Mimari

Osmanlı mimarisi XV. ve XVI. yüzyıllarda gelişmiştir. Klasik Dönem olarak adlandırılan bu süreçte birçok önemli eser yapılmıştır. Topkapı Sarayı, Topkapı Sarayı'nın avlusundaki Revan ve Bağdat Köşkleri, İstanbul'daki Kürkçü Hanı ile Sivas'ta bulunan Yeni Han önemli sivil mimari örneklerindedir.

Yıldırım Bayezit'in yaptırdığı Anadolu Hisarı, Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı Rumeli Hisarı ve Topkapı Sarayı surları askerî mimarinin en güzel örneklerindedir.

Osmanlı Devleti'nin en önemli mimarı, Türk tarihinin yetiştirdiği en büyük ustalardan sayılan Mimar Sinan'dır. Kanuni döneminde baş mimar olan Mimar Sinan yaşamı boyunca yüzlerce cami, mescit, medrese, imaret, darüşşifa, su kemeri, köprü, kervansaray, saray, hamam ve türbe yapmıştır. Mimar Sinan'ın inşa ettiği Şehzadebaşı Camisi çiraklık, Süleymaniye Camisi kalfalık ve Selimiye Camisi ise ustalık eseri olarak kabul edilmektedir.

Osmanlı'da Oyun ve Şenlik

Osmanlı Devleti'nde mesire yerleri, hamamlar, kahvehane gibi kapalı mekanlar çeşitli eğlence yerleriydi. Buralarda piknikler düzenlenir, müzik dinlenir, çeşitli oyunlar oynanırdı. Ordunun sefere çıkması, askeri zaferler, padişahların tahta çıkış törenleri (cülus), hanedan mensuplarının evlilikleri, padişah çocuklarının doğum günleri, şehzadelerin ilk derse başlamaları, esnaf bayramları halkın eğlenmesi için önemli fırsatlardı.

Osmanlılarda spor daha çok askeri eğitim amacıyla yapılırdı. Ok atmak, kılıç kullanmak, iyi ata binmek, mızrak kullanmak askerlik gereği yapılan sportif faaliyetlerdi.

Osmanlı'da Bilim ve Teknoloji

Osmanlılar bir yandan fetihler yoluyla sınırlarını genişletirken diğer yandan bilim, düşünce ve sanat alanlarında gelişmeye önem vermişlerdir. Yapılan çalışmalar sonucunda Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul bir kültür merkezi haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti bilim insanlarını desteklemeyi devlet politikası haline getirmiştir. Eğitim ve bilim kurumları olan medreselerin işleyişlerine müdahale edilmemiştir. Bu durum Osmanlı ülkesinde bilim ve teknolojinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Fatih ve Kanuni gibi padişahların bilim insanlarına değer verip korumaları, Sahnıseman ve Süleymaniye Medreselerini kurmaları sonucunda Osmanlı ülkesinde İslam bilimleri ve pozitif bilimler hızla gelişmiştir.

Osmanlı Devleti'nde tıp eğitimi veren ilk medrese Yıldırım Bayezit döneminde Bursa'da kurulmuştur. Fatih döneminde yetişen Sabuncuoğlu Şerafettin tıp alanında önemli eserler ortaya koymuştur. Mücerrebname adlı eserinde pratik tedavi yöntemlerini anlatmıştır. Türkçeye tercüme ettiği Cerrâhiyetü'l Hâniyye adlı eserinde cerrahî müdahale tekniklerini göstermiştir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın İstanbul'da Mimar Sinan'a yaptırdığı Süleymaniye Külliyesi'nde de bir tıp medresesi kurulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde coğrafya ve astronomi alanında Piri Reis, Ali Kuşçu, Şeydi Ali Reis, Matrakçı Nasuh çalışmalarıyla ön plana çıkmış önemli bilim insanlarıdır. Piri Reis, Kitab-ı Bahriye adlı eserinde; dünyanın yuvarlaklığı, gelgit olayı, pusulanın kullanımı, Amerika kıtasının varlığı gibi konulara değinmiştir.

II. Bayezit döneminde yaşayan Molla Lütfi, Sinan Paşa ve Müslihüddin bin Sinan ünlü matematik bilginleridir. XVI. yüzyılda yetişen ünlü matematik ve astronomi uzmanı Matrakçı Nasuh, eserini Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'e sunmuştu.

Ünlü matematikçi ve astronom Takiyüddin Mehmet, İstanbul'da bir rasathane kurmuştu (1578).

Takiyüddin Mehmet,

- Geliştirdiği teknikler ve araçlarla Güneş ve Ay tutulmaları ile ilgili çeşitli gözlemler yapmıştır.
- 1578 tarihinde İstanbul'dan bir ay süreyle gözlenen kuyruklu yıldız ile ilgili gözlemlerinin sonuçlarını III. Murat'a sunmuştur.
- İlk defa mekanik saat kullanarak çok dakik gözlemler yapmıştır.
- Astronomi hesaplarında 60 tabanlı sayı sistemi yerine 10 tabanlı sayı sistemini kullanmış ve ondalık kesirlere göre trigonometri cetvelleri hazırlamıştır.
- Ekliptik ile ekvator arasındaki açığı ilk defa gerçeğe en yakın hesaplamıştır.
- Güneş parametreleri hesabında da yeni bir yöntem uygulamıştır. Sabit yıldızların boylamlarının tespitinde ise Ay yerine Venüs'ü kullanarak daha dakik neticeler elde etmeyi planlamıştır.
- Osmanlılarda otomatik makineler üzerine ilk eseri de Takiyüddin yazmıştır.

Takiyüddin Mehmet kendisi ile aynı dönemde yaşamış ve rasathane kurmuş olan Tycho Brahe'den (Tiyko Birahe) daha gelişmiş araçlar kullanmış ve daha doğru gözlemler yapmıştır. Ancak rasathanenin kapanması yüzünden Tycho Brahe kadar uzun süre gözlem yapamamıştır. Uzun süre gözlem yapabilen Tycho Brahe 777 yıldızın yerini tespit etmiştir.

XV. ve XVI. yüzyıllarda yaşayan Enverî, Tursun Bey, Kemal Paşazade, Âşık Paşazade, Hoca Saadettin, Neşri, Mustafa Selanikî ve Amasyalı Şükrullah önemli Osmanlı tarihçilerindedir.

Osmanlı Hukuk Sistemi

HUKUK ALANINDAKİ GELİŞMELER

I. Murat döneminde “Ülke hanedanın ortak malıdır.” anlayışı yerine “Ülke padişah ve oğullarınındır.” anlayışı benimsenerek merkezi otoritenin güçlendirilmesi ve taht kavgalarının sınırlandırılması amaçlanmıştır.

Fatih, bir kanunname düzenleyip padişaha kardeşlerini öldürtme yetkisi vererek devletin merkeziyetçi yapısını güçlendirmeyi hedeflemiştir. Fatih kanunnamesi Osmanlılarda veraset sistemindeki ilk ciddi düzenleme sayılmaktadır.

XVI. yüzyılda gerçekleştirilen idari değişikliklere rağmen, hakimiyetin Allah tarafından Osmanoğulları'na verildiği inancı devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin temel aldığı hukuk sistemi :

- Şeri hukuk : İslam inancına göre düzenlenmiş kurallar,
- Örfi hukuk : Türk törelerine dayanan ve padişahın koyduğu kanun ve fermanlardan oluşan kurallar.

Şeri hukuk Müslüman halka ayırım gözetmeksizin uygulanırdı. Padişahların çıkarttığı kanunnamelerde örfi ve şeri hukuk hükümleri beraber kullanılırdı. Şeri kanunları çıkarmak ve yorumlamak padişah adına ilmiye sınıfına mensup şeyhülislam ve kadılar tarafından yapılırdı. Fatih Sultan Mehmet, çıkardığı yasaları ve kendinden önce hazırlanan kanunları Kanunname-i Ali Osman adı ile bir araya toplayıp Osmanlı kanunlarının ilk defa yazılı hale getirilmesini sağlamıştır.

Böylece şeri ve örfi yasalar yazılı hale getirilerek resmiyet kazanmıştır. Kanun Sultan Süleyman da idari, sosyal, askerî ve ekonomik hayatı düzenleyen birçok kanun çıkarmıştır. Örfi kuralların şeri hukuk kurallarına ters düşmemesine dikkat edilmiştir. Bu durum şeri hukukun üstün olduğunu ve hukuksal alanda uyumsuzluk yaşanmasının engellenmeye çalışıldığını gösterir.

Osmanlı Devleti çok uluslu bir imparatorluktu. Dolayısıyla toplumda farklı din ve inançtan milletler bir arada yaşıyordu. Osmanlı ülkesinde yaşayan gayrimüslimler için İslami hukuk geçerli değildi. Ancak gayrimüslimler örfi hukuka uymak zorundaydılar. Osmanlı Devleti'nde halkın şikayetlerini ulaştırma imkanına sahip olduğu Divanihümayun aynı zamanda yüksek mahkeme gibi çalışmıştır.

Osmanlılarda mahkemelerde hakimlik yapan, kazalarda belediye işlerine bakan ve bugünkü noterlik işlerini yürüten görevlilere kadı denirdi. Osmanlı Devleti'nde şeri ve örfi bütün davalar kadıların baktığı mahkemelerde çözüme kavuşturulurdu. Osmanlı Devleti'nde kadılar kararlarında tamamen serbest bırakılmışlardı. Yöneticiler kadı hükümlerine aykırı davranmazlardı.

Kadılar yöneticilerin yaptıklarını denetleme yetkisine sahipti. Kadıların küçük yerleşim birimlerindeki temsilcilerine ise naip denirdi.

Bu uygulamalarla,

- Yargı bağımsızlığının sağlanması,
- Halkın hakkını rahatça arayabilmesi,
- İdare faaliyetlerinin yargı denetimine alınması,

hedeflenmiştir.

Osmanlı'da Vakıf Sistemi

Bir kimsenin, halkın yararına olmak üzere, taşınır veya taşınmaz malının bir kısmını ya da tamamını tahsis etmesine **vakıf** denir.

Osmanlı Devleti'nde başta padişahlar olmak üzere birçok devlet adamı ve varlıklı kişiler çeşitli vakıflar kurmuşlardır.

Bu vakıflar aracılığıyla sosyal, kültürel, ekonomik ve sağlık alanlarında devletin harcama yapmasına gerek kalmaksızın birçok hizmetin yürütülmesi sağlanmıştır.

Vakıf hizmetlerinin düzenli olarak yürütülmesi sonucunda,

- Medreseler, kütüphaneler, mektepler, hastaneler, kervansaraylar, hamamlar, yollar, köprüler, kanallar, çeşmeler, camiler ve mescitler yapılmış, ülke bayındır hale getirilmiştir.
- Fethedilen bölgelere Türkler yerleştirilerek bu bölgelerin Türkleştirilmesine ve elde tutulmasına katkıda bulunulmuştur.
- Eğitim ve kültür faaliyetlerinin düzenli olarak yürütülmesi sağlanmış, halkın sağlık sorunlarının çözülmesine yardımcı olunmuştur.
- Yoksulların ihtiyaçları karşılanarak toplumsal alanda dengeler korunmaya çalışılmıştır.
- İhtiyacı olan tüccarlara kredi kullandırarak ticaretin desteklenmesini sağlamışlardır.
- Orduya yardımcı olabilecek bazı çalışmalar yapılmıştır.